

Motywy wyboru zawodu nauczyciela przez studentów uczelni artystycznych

Reasons for choosing the profession of a teacher by students of art universities

Key words: reasons for choosing the profession of a teacher, teacher training, art universities

Abstract: Reasons for choosing the profession of a teacher determine motivation for future work, commitment to the workplace, and good relationship with students. The author of the article focuses on the reasons for choosing teaching as a career path by students of art universities. The aim of the study was to determine the factors behind the choice made by aspiring artists. Although students of art schools point out various reasons for choosing a teaching profession, they are always oriented towards lifelong development. It results from the unique type of education at music schools and close relationship between teachers and students there.

Słowa kluczowe: motywy wyboru zawodu nauczyciela, kształcenie zawodowe nauczycieli, uczelnie artystyczne

Streszczenie: Motywy wyboru zawodu nauczyciela, podobnie jak pozytywna selekcja do zawodu, są czynnikami decydującymi o motywacji do pracy, zaangażowaniu w nią oraz osiągnięciu efektów w pracy z uczniem. W artykule skoncentrowano się na motywach wyboru kształcenia do zawodu nauczyciela studentów uczelni artystycznej. Celem badań było określenie kategorii motywów wyboru zawodu nauczyciela przez artystów oraz czynników warunkujących wybór. Z przeprowadzonych badań wynika, że studenci uczelni artystycznej mimo zróżnicowanych motywów wyboru zawodu nauczyciela nastawieni są na całościowy rozwój, co wynika ze specyfiki kształcenia w szkole muzycznej oraz relacji między nauczycielem i uczniem.

Wstęp

Przemiany społeczno-kulturowe, gospodarcze i technologiczne generują przeobrażenia w zakresie oczekiwań społeczeństwa wobec edukacji, a przede wszystkim wobec jej kreatorów – nauczycieli. Zgodnie z trendami współczesności człowiekowi nie wystarczy już „edukacja, której celem jest zgromadzenie zapasu wiedzy, z której można korzystać w nieskończoność. Chodzi o inną edukację, która będzie dostosowana do kognitywnej cywilizacji, edukację, która uwrażliwi jednostkę na wykorzystywanie w całym przebiegu swojego życia okazji do aktualizowania i wzbogacania podstawowej wiedzy i dostosowywania się do zmieniającego się świata” (Filipiak,

2004, s. 331). Ponadto, co podkreśla Obuchowski, należy przygotować człowieka do tego, aby orientował się „w znaczeniu tych zdarzeń, jakie zachodzą w otaczającym go świecie i tych, jakie mogą zachodzić” i był „zdolny do ich rozpoznania, zrozumienia i przewidywania” (Obuchowski, 1995, s. 167). Oznacza to, że edukacja potrzebuje otwartych na zmianę, rozwój, aktualizację wiedzy oraz nowe doświadczenia nauczycieli, którzy przygotowują w tym duchu do całonocnego funkcjonowania uczniów (gotowość do poszerzania i aktualizowania wiedzy przez całe życie) (Pikuła, 2016; Łukasik, Jagielska, 2016; Łukasik, 2018, 2020). To wymaga również od nauczyciela dodatkowych cech, w tym szczególnie bogatej osobowości. Bowiem aby „dawać innym – musi on sam wiele posiadać, chcąc kształcić innych – musi sam być gruntownie wykształcony, chcąc czynić innych lepszymi – musi sam być dobry. Tej fundamentalnej właściwości nauczyciela nie można jednak rozumieć statycznie, chcąc być dobrym nauczycielem-wychowawcą, trzeba stale wzbogacać własną wiedzę o świecie, a zarazem udoskonalać własny system wartościowania tego co dobre oraz tego co piękne” (Okoń, 1959, s. 14).

W perspektywie tak zarysowanych oczekiwań, wymagań wobec nauczyciela czy też odpowiednich predyspozycji osobowych, ważne stają się pytania o to: kto podejmuje pracę w zawodzie nauczyciela? oraz jakimi motywami kieruje się wybierając ten zawód? Jest to znaczące szczególnie współcześnie, chociażby dlatego, że wciąż rosną wymagania wobec ludzi, dotyczące najwyższego profesjonalizmu we wszystkich dziedzinach życia. Podstawowym zaś warunkiem tego profesjonalizmu jest standard wykształcenia i ciągłego doskonalenia (por. Kuczyńska, 2002, s. 37). Moim zdaniem w przypadku pracy nauczyciela warunkiem tym jest również selekcja do zawodu oraz motywacja jego wyboru. Bowiem, jak wynika z nielicznych, prowadzonych w tym zakresie badań (m.in. Rotkiewicz, 1991; Dróżka, 1997, 2008; Kwiecińska, 2000, Prokopczuk, 2012 i in.), osoby, u których dominowała motywacja wewnętrzna przy wyborze zawodu, mają lepsze efekty pracy, lepszą motywację do pracy i poczucie spełnienia/sukcesów niż osoby o motywacji zewnętrznej. Nauczyciele, którzy przy wyborze zawodu kierowali się motywacją wewnętrzną, efektywniej pracują i efektywniej motywują uczniów do osiągnięć (por. Prokopczuk, 2012). Oznacza to, że ważnym zagadnieniem w zakresie rekrutacji do kształcenia w zawodzie nauczyciela istotna jest nie tylko selekcja pozytywna na starcie, uwzględniająca dokonania i potencjał osobowy kandydatów, ale również motywacja wyboru zawodu. Uwzględniając powyższe przesłanki oraz w odpowiedzi na uzupełnienie luk w obszarze badań nad motywami wyboru zawodu nauczyciela, podjęłam badania w tym zakresie wśród studentów kierunków nauczycielskich uczelni wyższych w Krakowie (z wyłączeniem pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej oraz specjalnej). W niniejszym artykule przedstawię wycinek z badań, w którym odniosę się do motywów wyboru zawodu nauczyciela przez studentów uczelni artystycznych w celu określenia typów, kategorii i subkategorii motywów wyboru, jakimi oni się kierują, równocześnie odczytując je przez pryzmat osobistych doświadczeń i wyobrażeń o zawodzie, a także specyfiki pracy nauczycieli szkół artystycznych.

Motywy wyboru zawodu nauczyciela

Plany i aspiracje życiowe, zainteresowania, realizacja celów i drogi dążenia do nich wraz z czynnikami i warunkami sprzyjającymi ich osiągnięciu, decydują o satysfakcji osobistej i zawodowej człowieka. Jednym z czynników warunkujących osiągnięcie założonych celów w perspektywie spełnienia osobistego jest motywacja. Zgodnie z psychologicznymi koncepcjami jest ona rozumiana jako ogół motywów występujących aktualnie u człowieka, co „w sensie aktywizacji «celowego» lub «dążącego do celu» zachowania, zapewnia ukierunkowanie zachowań” (Zimbardo, Ruch, 1994, s. 314). Z naukowego i badawczego punktu widzenia motywacja rozpatrywana jest w dwóch aspektach: jako wewnętrzna i zewnętrzna (Reykowski, 1992). Wewnętrzna pobudza do działania, mającego wartość samą w sobie (bazuje na ideałach, dążeniach, zainteresowaniach, ambicjach, planach życiowych), zewnętrzna zaś opiera je na pozyskaniu nagrody lub uniknięciu kary (wpływ osób i formułowanych przez nich ocen, wpływ rzeczy, nagroda, kara).

Motywy wyboru zawodu nauczyciela stanowiły przedmiot zainteresowań naukowo-badawczych kilku pedeutologów (m.in. Dobrowolski, 1957; Malinowski, 1968, Siwińska, 1978; Łomny, 1980; Duraj-Nowakowa, 1981; Rotkiewicz, 1991; Kwiecińska, 2000; Szumilas, 2000; Dróżka, 1997, 2002, 2005, 2008; Prokopczuk, 2012; Zyzik 2015). Ze względu na określone ramy strukturalne artykułu odniosę się wyłącznie do najbardziej znaczących i istotnych z perspektywy analiz podejmowanych w prezentowanym artykule.

Halina Rotkiewicz na podstawie analiz treści pamiętników nauczycieli czynnych zawodowo nadesłanych na konkurs pamiętnikarski (por. Nowak i in. 1991) wyprowadziła dwie podstawowe kategorie wyboru: „przymus” (determinacja) i „wolność wyboru” (Rotkiewicz, 1991, s. 12). W kategorii pierwszej (brak samodzielności wyboru – decydują „Inni”) o wyborze zawodu decydowały: motyw ekonomiczny oraz nakłanianie przez rodziców do wyboru zawodu ze względów prestiżowych (szansa na awans społeczny przez wykonywanie zawodu społecznie cenionego). W odniesieniu do drugiej kategorii (samodzielność wyboru – decyduję „Ja”) na wybór zawodu miały wpływ: uznawane wartości, motywy ideowe, motywy poznawcze, rozumienie pracy jako powołanie, możliwość autonomizacji itp. Oczywiście, jak zauważa badaczka, w wielu przypadkach czynników warunkujących wybór zawodu nauczyciela było kilka. Podobne wyniki badań w zakresie motywów wyboru zawodu uzyskała Wanda Dróżka (1997, 2002, 2005, 2008). Badaczka zauważa, że trudno stwierdzić jeden „czysty” motyw (Dróżka, 2008, s. 93), często bowiem motywy wyboru zachodzą na siebie. Wśród dominujących motywów pojawiają się dwojaki-go rodzaju. Są to po pierwsze decyzje podejmowane samodzielne, określane jako własne, tj.: marzenia o pracy w zawodzie nauczyciela, rozpoznanie potencjału przez nauczycieli i zachęcanie do wyboru kształcenia w tym zawodzie; wzorowanie się na rodzicach-nauczycielach i podtrzymywanie rodzinnych tradycji; pragnienie naśladowania wzorów własnych nauczycieli lub literackich autorytetów; kierowanie się względami racjonalnymi, tj. ekonomia, łatwość otrzymania zatrudnienia, mała licz-

ba godzin pracy, wakacje. Po drugie, wynikające z konieczności/przypadku, gdzie o wyborze zdecydował wbrew ich woli los, przypadek, jak np. niedostanie się na prestiżowe studia, brak środków ekonomicznych na podjęcie studiów w dużych ośrodkach akademickich, a w małych ośrodkach dostępność uczelni i kierunków jest ograniczona.

Ciekawe badania wśród studentów I i V roku specjalności nauczycielskich przeprowadziła Roma Kwiecińska. Wśród motywów decydujących o wyborze zawodu nauczyciela wyodrębniła motywy wewnętrzne bazujące na zainteresowaniach, przekonaniach, wyobrażeniach, dążeniach i świadomości roli zawodowej. Zaliczyła do nich: zainteresowanie pracą, zainteresowanie przedmiotem kierunkowym, zainteresowanie wiedzą psychologiczną i pedagogiczną, poczucie twórczego zawodu, poczucie użyteczności społecznej zawodu, możliwość ciągłego kształcenia, zdobycie umiejętności samokształcenia, poszerzanie własnych zainteresowań (Kwiecińska, 2000, s. 91). Ponadto wyodrębniła motywy zewnętrzne, bazujące na potocznych opiniach o zawodzie, postrzeganiu zawodu przez społeczeństwo, wpływ innych osób. Zaliczyła do nich: postrzeganie zawodu przez pryzmat przywilejów, prestiż nauczyciela w społeczeństwie, kierowanie się namową innych osób, tradycje rodzinne, wzór nauczyciela ze szkoły, postrzeganie pracy nauczyciela jako łatwej i lekkiej, łatwość dostania się na studia nauczycielskie (Kwiecińska, 2000, s. 92). U studentów starszych roczników dominowały motywy wewnętrzne, zaś u studentów I roku częściej pojawiały się motywy zewnętrzne.

Odnosząc się do powyższych wyników badań, a także sporadycznie eksplorowanego w pedeutologii obszaru, jakim jest badanie motywów wyboru zawodu przez studentów kierunków nauczycielskich, uznałam, iż niezwykle ważne jest rozpoznanie ich nie tylko wśród czynnych zawodowo nauczycieli, ale przede wszystkim wśród studentów rozpoczynających lub będących w trakcie studiów. Wynika to przede wszystkim z tego, iż wcześniej rozpoznane i określone motywy wyboru pozwolą podjąć działania wspierające nauczycieli w identyfikacji zawodowej, w rozpoznaniu zasobów i potencjału, a poprzez to wzmocnienie ich i doskonalenie (w tym zamianę motywacji zewnętrznej na wewnętrzną) lub też podjęcie decyzji o zmianie kierunku kształcenia czy zawodu. Uważam, że wcześniej podjęte działania diagnostyczne w zakresie motywów wyboru zawodu przez nauczycieli akademickich przygotowujących do pracy zawodowej przyszłych nauczycieli są warunkiem jakości i efektywności edukacji w polskich szkołach oraz czynnikiem zapobiegającym destrukcyjnym doświadczeniom edukacyjnym uczniów i nauczycieli, a także w przypadku tych ostatnich, zapobiegającym zjawisku wypalenia zawodowego czy życiowego niezadowolenia, niespełnienia i braku satysfakcji.

Założenia metodologiczne badań

Inspiracją do podjęcia badań stała się analiza literatury przedmiotu, dzięki której zauważyłam sporadycznie eksplorowany obszar badań, jakim są motywy wyboru zawodu nauczyciela, szczególnie wśród studentów kierunków i specjalności na-

uczycielskich. Aby zagospodarować wskazany obszar, w październiku i listopadzie 2020 roku przeprowadziłam wstępne badania (pierwsze z trzyetapowego planu badawczego) wśród studentów trzech uczelni krakowskich (wzięto w nich udział ponad 500 osób). Studenci wszystkich roczników pierwszego i drugiego stopnia mieli za zadanie napisać esej nt. *Dlaczego wybrałem/-łam studia z zakresu kształcenie do zawodu nauczyciela?* Na potrzeby prezentowanego artykułu dokonałam analizy treści 133 esejów studentów realizujących moduł kształcenia do zawodu nauczyciela w jednej z uczelni artystycznych w Krakowie. Wybrałam tę grupę studentów ze względu na sporadyczność badań pedeutologicznych nad motywami wyboru zawodu nauczycieli-artystów podejmujących pracę w szkołach ogólnokształcących, jak i muzycznych. Ponadto zwróciło moją uwagę bogactwo refleksji, przemyśleń i prowadzonych wywodów nad własnymi życiowymi wyborami emanującymi z treści esejów.

Eseje poddałam analizie w celu uzyskania odpowiedzi na pytanie: Jakie są główne motywy wyboru zawodu nauczyciela przez studentów uczelni artystycznej? Wykorzystując analizę treści podczas pierwszego czytania wyłoniłam dominujące kategorie, zaś w kolejnych czytaniach subkategorie i określenia, decydujące o wyborze kształcenia do zawodu nauczyciela przez artystów. Pojawiające się w analizie motta wypowiedzi studentów zostały oznaczone zgodnie z przyporządkowanymi im numerami, nadanymi według kolejności nadsyłania esejów. Dobór próby w podjętych badaniach nie oznaczał „dobierania przypadków i materiałów, lecz dokonywanie wyborów *w obrębie* przypadków i materiałów” (Flick, 2010, s. 67). Należy również podkreślić, że przyjęta jakościowa orientacja badawcza pozwala odnieść wyniki badań wyłącznie do osób badanych, wobec czego nie określono żadnych tendencji w wymiarze społecznym. Badania z wykorzystaniem esejów są pierwszym etapem badań nad motywami wyboru zawodu nauczyciela (treści wszystkich esejów zostaną poddane analizie z wykorzystaniem programu MAXQDA) i posłużą do opracowania narzędzi diagnostycznych, możliwych do wykorzystania w badaniach po przejściu procedur standaryzacyjnych (drugi i trzeci etap badań).

Motywy wyboru zawodu nauczyciela w świetle wyników badań własnych

W toku analizy treści esejów wyłoniłam kategorie, subkategorie i określenia motywów wyboru, według klasyfikacji motywów wewnętrzne vs. zewnętrzne, prezentując je w ujęciu tabelarycznym.

Tabela 1. Motywy wewnętrzne wyboru zawodu nauczyciela

Kategoria	Subkategorie	Wybrane motta/przykładowe określenia
Motywy poznawcze	Zainteresowanie zawodem, dążenie do profesjonalizmu	<p>„Zawód nauczyciela ma w sobie pewien pierwiastek piękna, który odpowiednio pielęgnowany może zaowocować czymś jeszcze piękniejszym, to jest wykształconym, inteligentnym i przede wszystkim świadomym człowiekiem. Być choćby trybikiem tego procesu to rzecz wielka” (S21)</p> <p>świadomy wybór dla profesjonalnej pracy; pragnę dobrze przygotować się do pracy zawodowej; kształcenie zapewni mi rozwijanie umiejętności by stać się dobrym nauczycielem; mam dużą ciekawość poznania pracy nauczyciela oraz możliwość profesjonalnego rozwoju aby pracować w szkole oraz na uczelni</p>
	Twórczy zawód	<p>praca nauczyciela z uczniem to prawdziwa przygoda; mogę tworzyć świat przez pracę; pragnę wspierać młodych w tworzeniu, rozwoju; fascynuje mnie praca która jest nacechowana kreatywnością w pracy indywidualnej z uczniem; fascynuje mnie zawód dzięki któremu można kreatywnie rozwijać uczniów i społeczeństwo; mam możliwość inspirowania uczniów; praca jest inspirująca i fascynująca; praca z uczniem to wyzwanie oraz możliwość ciągłego rozwoju osobistego i innych; praca nauczyciela inspirowanie do rozwoju zaangażowania samokształcenia i doskonalenia przez całe życie</p>
	Zainteresowanie pedagogiką i psychologią	<p>mogę poznać tajniki efektywnego nauczania i wychowania; wiedza psychologiczna i pedagogiczna wzmacnia moją fascynację człowiekiem i jego rozwojem; rozwijam umiejętności do nauczania, które mam dzięki talentowi do tłumaczenia matematyki; pogłębiam wiedzę i umiejętności do przekazywania wiedzy; poznaję metody pracy z uczniami; fascynuje mnie przekazywanie wiedzy i umiejętności innym; wiedza psychologiczna i pedagogiczna jest fascynująca i ważna w pracy i życiu każdego nauczyciela; nauczanie jest niezwykle satysfakcjonujące</p>
	Możliwość rozwoju osobistego nauczyciela przez całe życie, w tym przez nauczanie	<p>zawód ten daje możliwość uczenia się i doskonalenia; rozwój osobisty i motywująca do rozwoju satysfakcja z osiągnięć uczniów są dla mnie priorytetowe; rozwój intelektualny; wrażliwość i gust artystyczny; stała możliwości doskonalenia się i rozwoju; łączenie pasji muzycznej z nauczaniem; pasja do muzyki, dzielenia się nią i rozwój; lubię rozwijać i uczyć siebie i innych; wykonywać chcę ten zawód dla przyjemności i dalszego samorozwoju; pasja do dzielenia się swoimi fascynacjami z innymi; możliwość rozwoju siebie i innych; możliwość rozwoju osobistego oraz przekazywania pasji młodym by ją kontynuowali; mogę rozwijać swoje umiejętności całe życie</p>
	Autodiagnoza – rozpoznane umiejętności, cechy i kompetencje	<p>mam predyspozycje osobowe (społeczne i emocjonalne oraz komunikacyjne) do pracy z uczniem; pozytywne cechy i powołanie; umiejętności i doświadczenia z harcerstwa; predyspozycje do uczenia innych; predyspozycje do nauczania sprzyjające efektywnej pracy z uczniem; usposobienie; predyspozycje osobowe do pracy w zawodzie oraz drobne sukcesy w pracy z uczniami; umiem uczyć; umiem i lubię uczyć a szczęśliwi uczniowie którzy przychodzą na lekcję dają mi satysfakcję; mam naturalne predyspozycje oraz czerpię satysfakcję z osiągnięć innych</p>

Motywy ideowe	Nastawienie na rozwój uczniów	<p>Motto: „<i>praca nauczyciela instrumentu jest czymś zupełnie innym niż zawód nauczyciela np matematyki w szkole ogólnokształcącej. Jest to praca z pojedynczymi osobowościami, gdzie zajęcia odbywają się indywidualnie i obie strony (nauczyciel jak i uczeń) powinny wkładać dużo serca w to co wspólnie tworzą. Dzięki kameralnym lekcjom mamy możliwość lepiej poznać uczniów, zaprzyjaźnić się z nimi, ale też patrzeć jak się rozwijają i z dzieciaków stają się dorosłymi barwnymi osobowościami. Uważam, że to głównie w rękach nauczyciela jest to, czy zaraz kogoś pasją do czegoś i chciałabym, abyśmy mieli w społeczeństwie coraz więcej nauczycieli z zamiłowaniem do uczenia</i>” (S14)</p> <p>rozwój ucznia i satysfakcja z jego rozwoju i efektów pracy; chęć podzielenia się wiedzą i umiejętnościami z uczniami; wspierać uczniów w rozwoju; można uczyć uczniów i uczyć się od uczniów</p>
	Możliwość budowania i rozwijania relacji	<p>budowanie relacji indywidualnych; możliwość tworzenia relacji; budować relacje z nimi i z nauczycielami; poczucie satysfakcji i zadowolenia z relacji z uczniami; radość z nauczania i relacji z uczniami</p>
	Misja i powołanie	<p>Motto: „<i>Jest wiele zawodów, które się wykonuje. Są też takie, którymi się żyje. Nauczanie, a zwłaszcza muzyki, zdecydowanie należy do tej drugiej grupy</i>” (S30)</p> <p>„<i>Żeby tradycja wykonawcza muzyki przetrwała musimy ją przekazywać z pokolenia na pokolenie. A kto nie jak, w pełni wykształcony muzyk-pedagog?</i>” (S75)</p> <p>„<i>Wybrałem profesję nauczyciela, ponieważ chciałbym w przyszłości przekazywać swoje doświadczenie, wiedzę i pasję kolejnym pokoleniom, aby popularność i zamiłowanie do muzyki nie zniknęło, ale rozprzestrzeniło się i rozpopularyzowało na zawsze</i>” (S84)</p> <p>pragnę pracować w zawodzie nauczyciela; ta praca to moja życiowa misja; rozwijanie wrażliwości i estetyki muzycznej; chcę zostawić w ludziach to co dostałem od swoich nauczycieli; praca nauczyciela to moje powołanie; pragnienie dzielić się wiedzą i rozwijać umiejętności uczniów; nie powielać wzorca złych nauczycieli ze szkoły; pragnę prowadzić lekcje muzyki i lekcje życia; pragnę pielęgnować dokonania przodków i tworzyć własne dzieła dla rozwoju społeczeństwa, świata; pragnę kształtować wrażliwość muzyczną; pragnę nieść pomoc innym; pragnę podzielić się wiedzą i szerzyć pasję do muzyki; pragnę kształtować nowe pokolenia muzyków; pragnę wykorzenić z systemu edukacji przymus, który się nie sprawdza w szkole; pragnę dzielić się pasjami z innymi; dzielić się pasją do wykonywania i przekazywania wiedzy i umiejętności innym; pragnę przekazywać pasję kolejnym pokoleniom, aby dalej inni ją rozwijali i przekazywali; pragnę przekazywać pasję do sztuki młodym by rozwijali i pielęgowali ją w kolejnych pokoleniach; dzielić się wiedzą i umiejętnościami z innymi</p>

Motywy idealistyczne	Pragnienie naśladowania osób znaczących	Motto: „ <i>W szkole muzycznej spotkałam nauczycieli pełnych pasji, którzy sprawiali, że nawet przedmiot, którego nie lubiłam stawał się dla mnie fascynujący</i> ” (S 89) Pragnę naśladować swoich nauczycieli mistrzów (opisywani są nauczyciele instrumentów ze szkół muzycznych – JMŁ); pragnę być dobrym nauczycielem jak mój nauczyciel (instrumentu – JMŁ)
	Spełnienie marzeń z dzieciństwa	kiedy byłam dzieckiem miałam marzenia, żeby uczyć i już się to spełnia; moje marzenia z dzieciństwa; od dziecka bawiłam się w nauczycielkę i to było zawsze moje marzenie żeby uczyć; marzenia z dzieciństwa się spełniają
Motywy tradycji rodzinnych	Tradycje rodzinne dziedziczone jako pasja	„Muzyk muzykowi musi służyć. W moim przypadku mam wrażenie, że krew nauczycielska płynie w moich żyłach z racji tego, że mam w rodzinie kilku nauczycieli – emerytowanych, jak i wciąż uczących na co dzień. Dla uczniów jako nauczyciele jesteśmy ich pedagogami – osobami które przekazują cenną wiedzę, ale również przyjaciółmi którym mogą się zwierzyć i wywołać uśmiech na ich twarzach 😊” (S 50) rodzinne tradycje i pragnienie bycia nauczycielem; powołanie i tradycje nauczycielskie w rodzinie; tradycje rodzinne i naturalne predyspozycje; w naszej rodzinie nauczanie to pasja wszyscy jesteśmy muzykami i nauczycielami

Źródło: opracowanie własne

Analiza treści esejów przyczyniła się do wyodrębnienia czterech kategorii i jednaśtut subkategorii motywów wewnętrznych, którymi kierowali się artyści, dokonując wyboru kształcenia do zawodu nauczyciela (przy każdej subkategorii w nawiasie okrągłym podaję ilość wskazań motywów przez studentów). Najczęściej w wypowiedziach pojawiały się motywy poznawcze, a wśród nich głównie opisywane były: możliwość rozwoju osobistego nauczyciela przez całe życie, w tym przez nauczanie (16), zawód twórczy (15); autodiagnoza-rozpoznanie umiejętności, cechy i kompetencje (14); zainteresowanie pedagogiką i psychologią (11); zainteresowanie zawodem, dążenie do profesjonalizmu (9). Studenci również często ujawniali w wyborach motywy ideowe. Zdecydowanie dominowały w wypowiedziach te odnoszące się do wewnętrznego przekonania o misji i powołaniu (29), a także o możliwości budowania i rozwijania relacji (9) oraz nastawieniu na rozwój uczniów. W esejach studenci unaczynili również motywy o podłożu idealistycznym, w tym związanych z pragnieniem naśladowania osób znaczących (16) oraz spełnieniu marzeń z dzieciństwa (8). Wyodrębniłam również motyw tradycji rodzinnych, jako wewnętrzny, ze względu na specyfikę opisu i rozumienia. Mianowicie studenci tradycje te opisują jako dziedziczoną z pokolenia na pokolenie pasję (11).

Motywacja wewnętrzna uwidoczniła się w wyodrębnionych kategoriach i subkategorjach pojawiła się w wypowiedziach studentów 143 razy (na 133 uczestników badania), co oznacza, że przyszli nauczyciele opisywali więcej niż jeden motyw decydujący o wyborze zawodu.

Tabela 2. Motywy zewnętrzne wyboru zawodu nauczyciela

Kategoria	Subkategoria	Przykładowe określenia
Motywy asekuracyj- ne	Alternatywa pracy	jedna z wielu alternatyw pracy; studia na instrumencie przyczyniły się do podjęcia fakultetu nauczycielskiego; to alternatywa dla muzyka; droga do znalezienia zatrudnienia bowiem w zawodzie muzyka jest mniej możliwości stałej pracy; nie chce się ograniczać – dlatego kształcenie w zakresie kwalifikacji nauczycielskich jest szansą na rozwój i może kiedyś pracę w zawodzie nauczyciela; mam możliwość zdobyć kwalifikacje; jedna z możliwych dróg wyboru; jedna z wielu dróg rozwoju; jako alternatywa dla pracy muzyka; alternatywa dla sceny; jeśli powiesz mi się na scenie to tam zostanę – jeśli nie zawód nauczyciela; posiadanie kilku alternatyw po studiach – w tym kwalifikacje do zawodu nauczyciela jest najlepszym zabezpieczeniem; uzupełnienie do czynnego koncertowania
	Na wszelki wypadek	na wszelki wypadek – jak nie powiesz się w filharmonii; na wszelki wypadek mimo, iż w dzieciństwie miałam marzenia o tym zawodzie nie uważam go za znaczącego i satysfakcjonującego; plan B – awaryjnie; wybór modułu nauczycielskiego jest drugim wyborem pierwszym – estrada; na wszelki wypadek; plan awaryjny B - na wszelki wypadek; plan awaryjny dla muzyka; możliwości zatrudnienia na rynku muzycznym są niewielkie; awaryjnie, jeśli nie wyjdzie na scenie lub ze sceny będzie mało na życie; dla uzyskania kwalifikacji do pracy w szkole na wszelki wypadek forma zabezpieczenia gdyby nie wyszło na scenie; raczej sprawdzę się w roli – mama mówiła, że byłabym dobrym nauczycielem; mogę spełnić się też i w tym zawodzie
Motywy ekonomicz- ne	Konieczność stałego do- chodu dla bicia muzy- kiem zawo- dowym poza szkołą	zabezpieczenie przed brakiem pracy i dochodów – trudno utrzymać się z zawodowej muzyki; praca w zawodzie nauczyciela daje stałe źródło dochodu, muzyka nie (trudno się utrzymać wyłącznie z występów publicznych); zabezpieczenie finansowe; stabilność finansowa nauczyciela-muzyka nie; stabilizacja finansowa i zawodowa, a poprzez to możliwość koncertowania; dla stabilizacji finansowej; alternatywna forma zarobku (dla instrumentalisty – JMł); konieczność dla muzyka instrumentalisty, który chce podzielić się wiedzą i umiejętnościami z uczniami; gwarancja stabilności finansowej – „dbanie o przyszłość”; stały dochód, ale mam też łatwość nawiązywania kontaktu z dziećmi; gwarancja stałego źródła dochodu; stałe źródło dochodów – gwarancją godnego życia
	Możliwość łączenia pra- cy nauczycie- la i muzyka	możliwość połączenia pracy muzyka z nauczaniem; połączenie pasji muzyka koncertowego z nauczaniem; gwarancja stałego dochodu w zawodzie nauczyciela pozwala na zawodowe koncertowanie; stabilizacja zawodowa dla muzyka; mogę łączyć pasję do koncertowania i muzyki z nauczaniem; połączyć pasję do gry i koncertowanie z nauczaniem
	Pewność pracy w zawodzie nauczyciela	praca w zawodzie nauczyciela jest pewna – muzyka nie; gwarancja stałej pracy i dochodów
Motywy przypadku	Przymus z przypadku	wykorzystanie wolnych punktów ECTS; z przymusu – bo jest w siatce godzin blok nauczycielski; specjalność w siatce godzin obowiązkowych

W przypadku motywów zewnętrznych na podstawie analizy treści esejów wyodrębniłam trzy kategorie i sześć subkategorii motywów zewnętrznych, którymi kierowali się artyści, dokonując wyboru kształcenia do zawodu nauczyciela (podobnie jak w przypadku motywów wewnętrznych przy każdej subkategorii w nawiasie okrągłym podaję ilość wskazań motywów przez studentów). Najczęściej w wypowiedziach pojawiały się motywy ekonomiczne, a wśród nich: konieczność stałego dochodu dla bycia muzykiem zawodowym poza szkołą (19), a także możliwość łączenia pracy nauczyciela i muzyka (10) oraz pewność pracy w zawodzie nauczyciela (4). Ponadto tyle samo wskazań miały w opisach motywy asekuracyjne, a wśród nich: alternatywa pracy dla muzyka (18) oraz wybór specjalności nauczycielskiej na wszelki wypadek (15). Badani opisali również motywy, które określiłam jako przypadek, a wśród nich badani określali swój wybór jako: przymus z przypadku (6). Motywacja zewnętrzna uwidoczniła się w wypowiedziach studentów 72 razy (na 133 uczestników badania), co oznacza, że znaczna część badanych kierowała się motywami zewnętrznymi. Studenci specjalności nauczycielskiej w wielu przypadkach wskazywali więcej niż jeden motyw warunkujący wybór specjalności nauczycielskiej.

Dyskusja i wnioski końcowe

Z przeprowadzonych analiz wynika, że motywy wyborów studentów uczelni artystycznej lokowane są na dwóch przeciwstawnych biegunach. Przyjmując nomenklaturę za Haliną Rotkiewicz (1991), można powiedzieć, że „wolność wyboru”, świadoma decyzja i pozytywne nastawienie do pracy w zawodzie nauczyciela jest specyfiką opisu większości artystów. Praca w zawodzie nauczyciela postrzegana jest przez nich w perspektywie pasji, misji, możliwości rozwoju przez całe życie, możliwości tworzenia, kreowania i zmiany. Nie identyfikują jako muzycy-artyści tego wyboru w kategorii „wstydu dla muzyka”. Mało tego, uważają, że dzięki pracy w zawodzie nauczyciele nie tylko mogą uczyć, ale również koncertować ze swoimi uczniami, być z nimi na scenie i cieszyć się wspólnym rozwojem, dokonaniem, techniką gry, mistrzostwem wykonania. Studenci mają również wysoką świadomość cech osobistych oraz umiejętności i kompetencji, które są ich zdaniem bazą do pracy z uczniem, motywowania ich do rozwoju poprzez zbudowanie relacji opartej na zaufaniu, trosce i wzajemnej odpowiedzialności. Zamiłowanie do pracy z dziećmi i młodzieżą, przyglądanie się, jak „rozwijają skrzydła” (S 32), a także pragnienie naśladowania nauczycieli-mistrzów kształtujących osoby badane czy nawiązywanie do tradycji rodzinnych utwierdza ich w słuszności wyboru oraz nastawieniu na pozyskiwanie i poszerzanie wiedzy i umiejętności ważnej do pracy w zawodzie nauczyciela. Warto podkreślić, że studenci, pisząc o wzorach nauczycieli, których pragną naśladować, podkreślają doskonałe relacje z nimi, właściwie każdy z nich pisze o prawdziwej relacji mistrz-uczeń (mistrz to nauczyciel, przyjaciel, troskliwy opiekun). Takie relacje, jak zauważają, są w świecie edukacji artystycznej (nauczyciele gry na instrumentach) normą, zaś każdy, kto trafia/wybiera nauczyciela instru-

mentu, prowadzony jest przez niego kilka lat. Stąd możliwe jest doskonałe wzajemne poznanie oraz nastawienie na totalny rozwój budowany na zaufaniu. Studenci wręcz nie wyobrażają sobie rozwoju bez takiej relacji. Nie wyobrażają sobie też, że nauczyciel nie rozwija się – on ucznia prowadzi, ale aby rozwijał się, wie, że niezbędna jest praca nauczyciela nad sobą, rozwijaniem profesjonalnego warsztatu pracy. Oczywiście sam warsztat bez empatii, odpowiednich cech osobowych, pozytywnego nastawienia do pracy z uczniem nie byłby wystarczający do nazywania nauczyciela mistrzem. Nauczyciel swoją motywacją i zaangażowaniem, kunsztem wiedzy i umiejętności motywuje do rozwoju uczniów. Stąd studenci mają wzorce, które mogą naśladować, ale posiadają również cechy, które już ukształtowali pod wpływem relacji i są ich świadomi. Niestety, spośród wszystkich wypowiedzi studentów tylko jedna osoba wskazała, że mogłaby naśladować nauczyciela przedmiotu ogólnokształcącego. Pozostali studenci – wskazywali wyłącznie nauczyciela/nauczycieli szkół muzycznych.

Drugi biegun motywów to określany przez Rotkiewicz „przymus” (determinacja) (1991). W pewnym sensie wybór przez studentów kierunków artystycznych dodatkowej ścieżki nauczycielskiej wynika z obaw o przyszłość w zawodzie. Są świadomi, że mają niewielkie możliwości zatrudnienia na stałe w filharmoniach, operach, orkiestrach i in. Wiedzą, że kontrakty i projekty realizowane w określonym czasie nie dają gwarancji stałego źródła utrzymania, stąd wybór zawodu nauczyciela wynika z troski o gwarancję stałych dochodów, zabezpieczenie ekonomiczne, stabilność czy gwarancję utrzymania rodziny. Można uznać, że motywy ich wyboru miały charakter bardziej racjonalny (asekuracyjny), lub są wołaniem o stabilizację i możliwość „normalnego życia” muzyka, w sytuacji kiedy nie będzie koncertował, nie wygra kontraktu, nie dostanie się do projektu itp. Studia i praca w zawodzie nauczyciela dla studentów uczelni artystycznej może dać poczucie stabilizacji w postaci pewności pracy, aby móc rozwijać się artystycznie, spełniać się jako muzyk koncertujący z profesjonalnym zespołem, mimo iż koncertowanie z uczniami jest dla artystów wartością i ma walor rozwojowy, a nauczyciel i uczniowie często razem koncertują (mistrz jest członkiem zespołu i liderem, ale wciąż rozwija warsztat, bez tego nie ma szans na rozwój innych – specyfika zawodu nauczyciela instrumentu szkół muzycznych każdego stopnia i szczebla), to pragnienie profesjonalnej sceny filharmonii, opery i in. zawsze jest pragnieniem i celem, do którego realizacji dążą. Ważne jest to, że studenci zauważają, że nauczyciel, który się nie rozwija, nie szkoli, nie uczy – przestaje funkcjonować jako nauczyciel (nikt nie wybierze jego klasy, szkoły, bo zwyczajnie ją traci przez zaniedbanie własnego rozwoju). Kiedy sam się nie rozwija, nie ma motywacji wewnętrznej do doskonalenia, to nie może też uczyć i motywować innych.

Analizując treści esejów studentów kierunków artystycznych decydujących się na ścieżkę zawodową nauczyciela, trudno stwierdzić dominujący jeden „czysty” motyw, często bowiem motywy wyboru zachodzą na siebie. Zarówno te wewnętrzne, jak i zewnętrzne, w niektórych wypowiedziach i te przenikają się.

Jan Legowicz mówi, iż nauczyciel nieustannie nauczycielem się staje, obce jest mu stabilne „jest” (Legowicz, 1993, s. 17) i jak łatwo zauważyć, tacy są nauczyciele-artysty oraz studenci-artysty. Nastawienie do pracy w zawodzie nauczyciela w przypadku studentów uczelni artystycznej (jak i ich nauczycieli-mistrzów), jest doskonałym przykładem świadomości, jak ważne dla pracy zawodowej (nauczyciel, zawodowy muzyk) jest nastawienie na totalny, całościowy rozwój (por. Łukasik, 2018, 2020; Łukasik, Jagielska, 2016; Pikuła, 2016). Studenci biorący udział w badaniach już tak są ukształtowani przez swoich nauczycieli-mistrzów, a ci przez swoich. Można uznać, że jest to pewna specyfika dziedziczenia kultury pracy w zawodzie nauczyciela-artysty. Studenci i nauczyciele szkół artystycznych wiedzą, że w ich pracy „nie-dobre są sytuacje *status quo*, stabilizacji, które w działaniu o tak dużej dynamice świadczą nie tylko o braku rozwoju, lecz wręcz o stagnacji” (Kwiatkowska, 2005, s. 149). Stąd moim zdaniem ważne jest przejście do procesu kształcenia nauczycieli przedmiotowych modelu odpowiedzialności za rozwój osobisty i uczniów oraz budowania relacji na zaufaniu i wzajemnej trosce.

Bibliografia:

1. Dobrowolski S. (1957), *Dobór młodzieży do zawodu nauczycielskiego*. Warszawa.
2. Dróżka W. (1996), *Młode pokolenie nauczycieli*. Kielce: Wydawnictwo WSP.
3. Dróżka W. (2004), *Młode pokolenie nauczycieli: studium autobiografii młodych nauczycieli polskich lat dziewięćdziesiątych*. Kielce: Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej.
4. Dróżka W. (2008), *Generacja wielkiej zmiany: studium autobiografii średniego pokolenia nauczycieli polskich 2004*. Kielce: Wydawnictwo AŚ.
5. Duraj-Nowakowa K. (1989), *Samookreślenie zawodowe studentów kierunków nauczycielskich*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
6. Filipiak E. (2004), *Nauczyciel wobec wyzwań i zagrożeń edukacji XXI wieku*, [w:] T. Lewowicki, M.J. Szymański (red.), *Nauki pedagogiczne w Polsce. Dokonania, problemy, współczesne zadania, perspektywy*. Kraków: Wydawnictwo AP
7. Flick U. (2010), *Projektowanie badania jakościowego*, PWN, Warszawa.
8. Kuczyńska Z. (2002), *Samoocena nauczyciela czynnikiem wzrostu jego kompetencji*, [w:] E. Kozioł, E. Kobyłecka (red.), *Kompetencje nauczyciela. Stan, potrzeby i kierunki zmian*. Zielona Góra: OW UZ.
9. Kwiatkowska H. (2005), *Tożsamość nauczycieli. Między anomią a autonomią*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
10. Kwiecińska R. (2000), *Rozum czy serce? Postawy wobec zawodu nauczycielskiego studentów uczelni pedagogicznej*. Kraków: Wydawnictwo Edukacyjne.
11. Legowicz J. (1993), *O nauczycielu mistrzu samego siebie*, [w:] A.A. Kotusiewicz, H. Kwiatkowska, W.P. Zaczyński (red.), *Pedeutologia. Badania i koncepcje metodologiczne*. Warszawa: Wydawnictwo WU
12. Łomny Z. (1980), *Motywy wyboru zawodu nauczycielskiego: podstawy i aspiracje społeczno-zawodowe kandydatów i studentów pierwszych lat kierunków nauczycielskich WSP w Opolu*, [w:] T. Gospodarek (red.). *Opole: Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Powstańców Śląskich w Opolu*.
13. Łukasik J. M (2018), *Rozwój osobisty nauczyciela – nieobecna kategoria*, „Ruch Pedagogiczny”, nr 2.

14. Łukasik J.M. (2020), *Rozwój osobisty i zawodowy nauczycielek w okresie wczesnej dorosłości*. „Edukacja Ustawiczna Dorosłych” nr 3, s. 85–97.
15. Łukasik J.M., Jagielska K. (2016), *Refleksyjność emerytowanych nauczycieli jako czynnik zmiany i rozwoju osobistego*, [w:] K. Jagielska, J.M. Łukasik, Norbert G. Pikuła (red.), *Rozwój nauczyciela: od wczesnej do późnej dorosłości*. Kraków: Wydawnictwo Impuls.
16. Malinowski T. (1968), *Nauczyciel i społeczeństwo*. Warszawa.
17. Obuchowski K. (1995), *Przez galaktykę potrzeb. Psychologia dążeń ludzkich*. Poznań: Wydawnictwo „Zysk i S-ka”.
18. Okoń W. (1959), *Problemy osobowości nauczyciela*, [w:] W. Okoń (oprac.), *Osobowość nauczyciela. Rozprawy*. Warszawa: PZWS.
19. Pikuła N.G. (2016), *Rozwój zawodowy a aktywność emerytowanych nauczycieli*, [w:] J.M. Łukasik, N. G. Pikuła, K. Jagielska (red.), *Rozwój nauczyciela – od wczesnej do późnej dorosłości*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
20. Prokopczuk A. (2012), *Motywy wyboru zawodu a motywacja do pracy*. Management and Business Administration Central Europe. 5, s. 29–49.
21. Reykowski J. (1992), *Emocje, motywacja, osobowość*, [w:] T. Tomaszewski (red.) *Psychologia ogólna*. Warszawa: PWN
22. Rotkiewicz H. (1991), *Wybór zawodu nauczycielskiego*, [w:] J. Nowak J. (red.). *Przemiany zawodu nauczycielskiego*. Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN.
23. Siwińska J. (1978), *Motywy wyboru zawodu nauczyciela i ich wpływ na wyniki nauczania*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane WSP.
24. Szumilas E.M. (2000), *Motywy wyboru zawodu nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej*, [w:] Z. Ratajek (red.), *Edukacja wczesnoszkolna u progu reformy*. Kielce: Akademia Świętokrzyska im. Jana Kochanowskiego
25. Zimbardo P.G., Ruch F.L (1994), *Psychologia i życie*. Warszawa: PWN.
26. Zyzik E. (2015), *Wybrane determinanty pracy zawodowej nauczycieli przedszkoli publicznych*. Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego.

dr hab. Joanna M. ŁUKASIK, prof. UP – Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie